

2006

πῦ Τ ο Ἄ Ἀ ῖ Ἄ ± Ἄ ῖ Ἀ ^{1 0} ἰ ± ¼ ∩ Ἀ Ἄ · ¼ ± ⁰ ±
πῦ Ὶ Ἀ , ἰ ´ ῖ ¾ · Ἄ ± Ἀ ∩ ´ ῖ Ἄ · .

Martzelos, Georgios

<http://hdl.handle.net/11728/7485>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

**ΤΟ ΠΡΟΠΑΤΟΡΙΚΟ ΑΜΑΡΤΗΜΑ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ**

Εισαγωγή

Η διδασκαλία για το προπατορικό αμάρτημα, όπως διαμορφώθηκε στην ορθόδοξη παράδοση από τους Έλληνες Πατέρες, διαφέρει αισθητά από την αντίστοιχη διδασκαλία των λατίνων Πατέρων και ιδιαίτερα του ιερού Αυγουστίνου. Κι' αυτό είναι ευνόητο, γιατί οι προϋποθέσεις που υπήρχαν στις δύο παραδόσεις για το θεολογικό προβληματισμό σχετικά με το εν λόγω ζήτημα, καθώς και οι προκλήσεις που συνετέλεσαν στην ανάπτυξη και διαμόρφωση της σχετικής διδασκαλίας ήταν διαφορετικές σε Ανατολή και Δύση. Εκτός του ότι οι λατίνοι Πατέρες είχαν κατά την ανάπτυξη της διδασκαλίας τους δικανικές και όχι οντολογικές προϋποθέσεις, όπως οι Έλληνες Πατέρες, δεν υπήρξε στην Ανατολή ανάλογη πρόκληση μ' αυτήν που είχαν να αντιμετωπίσουν οι λατίνοι Πατέρες στη Δύση, και κυρίως ο ιερός Αυγουστίνος, εξ αφορμής της αίρεσης του Πελαγιανισμού. Αν και η αίρεση αυτή καταδικάστηκε στην Ανατολή και μάλιστα σε οικουμενικό επίπεδο κατά τη σύνοδο της Εφέσου (431), δεν απασχόλησε ευρύτερα τη θεολογική σκέψη των Ελλήνων Πατέρων, η οποία είχε απορροφηθεί για αρκετούς αιώνες κυρίως από τον χριστολογικό προβληματισμό.

Ωστόσο οι Έλληνες Πατέρες δεν αδιαφόρησαν για την ουσία και τις συνέπειες του προπατορικού αμαρτήματος: μόνο που ασχολήθηκαν με τα ζητήματα αυτά όχι αυτοτελώς και συστηματικά, αλλά μέσα στα πλαίσια της προσπάθειάς τους να αντιμετωπίσουν τις ποικίλες αιρέσεις που παραχάραζαν ουσιαστικά τη σωτηριολογική διδασκαλία και εμπειρία της Εκκλησίας, όπως το Γνωστικισμό, το Μανιχαϊσμό, τον Αρειανισμό, τον Απολιναρισμό, το Νεστοριανισμό, το Μονοφυσιτισμό και το Μονοθελητισμό, με στόχο να προβάλλουν έναντι των αιρέσεων αυτών τόσο το σωτηριώδες έργο του Χριστού όσο και την πραγματικότητα της σωτηρίας και θεώσεως του ανθρώπου. Από την άποψη αυτή η πατερική διδασκαλία για το προπατορικό αμάρτημα δεν αποτελεί στην ορθόδοξη παράδοση μια αυτόνομη και συστηματική δογματική διδασκαλία που αντιμετωπίζει μια μεμονωμένη και ανεξάρτητη σωτηριολογική πρόκληση, αλλά μια διδασκαλία που συνδέεται άρρηκτα και λειτουργικά με τον κορμό της ορθόδοξης δογματικής διδασκαλίας και ιδιαίτερα της Κοσμολογίας, της Ανθρωπολογίας, της Χριστολογίας και της Σωτηριολογίας.

Βεβαίως, λόγω της ποικιλίας των αιρετικών προκλήσεων, που εμφανίζονται μάλιστα κατά διαφορετικές χρονικές περιόδους, καθώς και της έλλειψης συστηματικής ανάπτυξης της εν λόγω διδασκαλίας, παρατηρούνται πολλές φορές μεταξύ των Ελλήνων Πατέρων διαφοροποιήσεις σε ορισμένες πτυχές της. Πρέπει όμως να υπογραμμίσουμε ότι στα βασικά σημεία της διδασκαλίας αυτής υπάρχει ένα *consensus patrum* στην ορθόδοξη παράδοση, πράγμα που οφείλεται κατά βάση στις κοινές θεολογικές προϋποθέσεις των Ελλήνων Πατέρων.

Πριν λοιπόν υπεισέλθουμε στην καθαυτό εξέταση του θέματός μας, ας δούμε κατ' αρχήν με κάθε δυνατή συντομία ποιες είναι αυτές οι κοινές θεολογικές προϋποθέσεις, που συνετέλεσαν καθοριστικά στην ανάπτυξη και διαμόρφωση της διδασκαλίας των επιμέρους πτυχών του προπατορικού αμαρτήματος στην ορθόδοξη παράδοση.

1. Θεολογικές προϋποθέσεις

Πρώτη βασική προϋπόθεση είναι η έννοια, με την οποία οι Έλληνες Πατέρες αντιλαμβάνονται τη σχέση μεταξύ Θεού και κόσμου¹. Κατ' αυτούς μόνο ο Θεός είναι κατά φύσιν άκτιστος, άτρεπτος και αθάνατος, ενώ ο κόσμος είναι κτιστός και τρεπτός, προελθών στο είναι «εξ ουκ όντων» δια των ενεργειών του Θεού². Ήδη η προέλευσή του από το μη όν στο είναι συνιστά τροπή και αλλοίωση³, πράγμα που τον κάνει να ρέπει διαρκώς στο μηδέν, απ' το οποίο προήλθε. Για το λόγο αυτό, προκειμένου να παραμείνει στο είναι, είναι αναγκαία η εξάρτησή του από τη συνεκτική ενέργεια του Θεού. Διαφορετικά θα επιστρέψει και πάλι στο μηδέν και την ανυπαρξία. Με άλλα λόγια ο κτιστός κόσμος δεν μπορεί να ζήσει μόνος του, ανεξάρτητα από την κατ' ενέργειαν σχέση του με το Θεό. Η διακοπή της σχέσης και κοινωνίας του με το Θεό οδηγεί νομοτελειακά στο μηδέν και στο θάνατο. Από την άποψη αυτή και ο άνθρωπος ως κτιστός είναι καθ' εαυτόν τρεπτός και θνητός. Για να επιτύχει την αθανασία, η οποία αποτελεί φυσική ιδιότητα μόνο του άκτιστου Θεού, πρέπει να βρίσκεται σε διαρκή κοινωνία και σχέση μαζί του. Τόσο ο θάνατος όσο και η αθανασία είναι δύο δυνατότητες που ανοίγονται μπροστά του, εξαρτώμενες αποκλειστικά από τη σχέση του με

¹ Βλ. Ιω. Σ. Ρωμανίδου, *Το προπατορικό αμάρτημα*, Εκδ. Δόμος, Αθήνα 2¹⁹⁹², σ. 39 κ.ε. Ν. Α. Ματσούκα, *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Β' (Εκθεση της ορθόδοξης πίστης)*, Εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 202 εξ.

² Βλ. ενδεικτικά Ιωάννου Δαμασκηνού, *Εκδοσις ακριβής της Ορθοδόξου Πίστεως* 2-3, PG 94, 792 C – 797 A. Βλ. και Γ. Δ. Μαρτζέλου, *Ουσία και ενέργειαι του Θεού κατά τον Μέγαν Βασίλειον. Συμβολή εις την ιστορικοδογματικήν διερεύνησιν της περί ουσίας και ενεργειών του Θεού διδασκαλίας της Ορθοδόξου Εκκλησίας*, Εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2¹⁹⁹³, σ. 15 εξ., 91 κ.ε.

³ Βλ. Γρηγορίου Νύσσης, *Περί κατασκευής ανθρώπου* 16, PG 44, 184 CD· *Λόγος Κατηχητικός ο Μέγας* 6, PG 45, 28 D. Ιωάννου Δαμασκηνού, όπ. παρ., 3, PG 94, 796 A.

το Θεό. Η σχέση του με το Θεό ή η διακοπή της είναι που καθορίζει αν θα οδηγηθεί στην αθανασία ή θα εκπέσει στο θάνατο⁴.

Εν προκειμένω πρέπει να διευκρινίσουμε ότι όταν οι Έλληνες Πατέρες κάνουν λόγο για το θάνατο και την αθανασία δεν αντιλαμβάνονται τις καταστάσεις αυτές μόνο υπό τη βιολογική, αλλά και υπό την πνευματική έννοια. Θάνατος δεν σημαίνει γι' αυτούς μόνο χωρισμό του σώματος από την ψυχή, αλλά και χωρισμό της ψυχής από το Θεό που συνιστά την πηγή της ζωής. Το ίδιο και η αθανασία δεν νοείται μόνο ως επιβίωση του ανθρώπου ως ψυχοσωματικής οντότητας, αλλά και ως ζωοποίηση της ψυχής από τη ζωοποιό ενέργεια του Αγ. Πνεύματος⁵.

Δεύτερη βασική προϋπόθεση, που συνδέεται με την προηγούμενη, είναι ότι η αμαρτία κατά την ορθόδοξη παράδοση δεν νοείται απλώς ως παράβαση μιας εντολής του Θεού ή πολύ περισσότερο ως προσβολή της θείας δικαιοσύνης, αλλά ως μια νοσηρή ψυχοσωματική κατάσταση που προήλθε από τη διακοπή της κοινωνίας και σχέσης με το Θεό και οδηγεί ως εκ τούτου αναπόφευκτα στο θάνατο⁶. Για το λόγο αυτό αμαρτία και θάνατος είναι άρρηκτα συνδεδεμένα και πολλές φορές ταυτίζονται στην ορθόδοξη παράδοση⁷. Όπως επισημαίνει χαρακτηριστικά ο Γρηγόριος Νύσσης, εκφράζοντας εν προκειμένω την ομόφωνη αντίληψη και των άλλων δύο Καππαδοκών Πατέρων, «Αμαρτία δε εστιν η του Θεού αλλοτρίωσις, ός εστιν η αληθινή τε και μόνη ζωή»⁸. Με άλλα λόγια η αμαρτία κατά την ορθόδοξη παράδοση δεν αποτελεί απλώς ένα νομικό γεγονός που διαταράσσει τη θεία δικαιοσύνη και συνεπάγεται ως εκ τούτου την τιμωρία του Θεού στον παραβάτη άνθρωπο, αλλά κυρίως και κατ' εξοχήν ένα υπαρξιακό γεγονός που διαταράσσει την οντολογική

⁴ Βλ. σχετικά Ν. Α. Ματσούκα, *Το πρόβλημα του κακού. Δοκίμιο πατερικής θεολογίας*, Εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη ²1986, σ. 36 κ.ε., 113 κ.ε.

⁵ Βλ. ενδεικτικά Ειρηναίου Λουγδούνου, *Έλεγχος και ανατροπή της ψευδωνύμου γνώσεως* 4, 38, 1, PG 7, 1106 AB· 5, 2, 3, PG 7, 1127 BC. Γρηγορίου Νύσσης, *Λόγος Κατηχητικός ο Μέγας* 8, PG 45, 36 B· *Κατά Ενωμίου* 8, PG 45, 797 C – 800 A. Μάρκου Ερημίτου, *Απόκρισις προς τους απορούντας περί του θείου Βαπτίσματος*, PG 65, 1017 CD. Ισιδώρου Πηλουσιώτου, *Επιστολή 252, Δωροθέω λαμπροτάτω*, PG 78, 932 B. Ιωάννου Δαμασκηνού, *όπ. παρ.*, 4, 27, PG 94, 1220 A· *Εις τα ιερά παράλληλα* 1, 12, PG 95, 1160 A· 2, 4, PG 95, 1269 D. Γρηγορίου Παλαμά, *Ομιλία 16, Περί της κατά σάρκα του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού οικονομίας και των δι' αυτής κεχαρισμένων τοις ως αληθώς εις αυτόν πιστεύουσιν και ότι πολυτρόπως ο Θεός δυνάμενος της του διαβόλου τυραννίδος λυτρώσασθαι τον άνθρωπον, εικότως ταύτη μάλλον εχρήσατο τη οικονομία*, PG 151, 196 ABC.

⁶ Βλ. και J. Karawidopoulos «Das paulinische Sündenverständnis bei den griechischen Kirchenvätern», στο *Κληρονομία* 2, 1 (1970), σ. 45, 49.

⁷ Βλ. Κλήμεντος Αλεξανδρέως, *Προτρεπτικός προς Έλληνας* 11, PG 8, 233 B· *Παιδαγωγός* 1, 2, PG 8, 253 B. Μ. Βασιλείου, *Εις την μάρτυρα Ιουλίτταν* 9, PG 31, 260 A. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος 18, Επιτάφιος εις τον πατέρα, παρόντος Βασιλείου*, 42, PG 35, 1041 A. Ιωάννου Χρυσόστομου (αμφιβ.), *Εις την παραβολήν του εμπεσόντος εις τους ληστές*, PG 62, 755. Μάρκου Ερημίτου, *όπ. παρ.*, PG 65, 1017 C. Βλ. και J. Karawidopoulos, *όπ. παρ.*, σ. 48: «Sünde und Tod bilden eine Einheit im theologischen Denken der KV, nicht nur im Sinne von Ursache und Folge, sondern in dem Sinne, daß die beiden Begriffe dieselbe Situation der Entfernung der Menschen von der Quelle des Lebens ausdrücken. Diese Situation wird als Θεού αλλοτρίωσις bezeichnet».

⁸ Βλ. Γρηγορίου Νύσσης, *Κατά Ενωμίου* 2, PG 45, 545 B. Πρβλ. Μ. Βασιλείου, *Ότι ουκ έστιν αίτιος των κακών ο Θεός* 7, PG 31, 345 A· 8, PG 31, 348 A· *Περί του Αγίου Πνεύματος* 16, 40, PG 32, 141 BC. Γρηγορίου Θεολόγου, *Έπη ηθικά* 8, 184, PG 37, 662 A.

σχέση μεταξύ Θεού και ανθρώπου, με αποτέλεσμα τη διακοπή της σχέσης αυτής με το Θεό, πράγμα που οδηγεί αναπόφευκτα τον άνθρωπο στην αρρώστια, τη φθορά και το θάνατο. Υπό την έννοια αυτή ο θάνατος δεν νοείται ως τιμωρία που επιβάλλεται από τον ίδιο το Θεό, αλλά ως φυσική συνέπεια της αμαρτίας που συνιστά, όπως είπαμε, διακοπή της κοινωνίας με το Θεό. Ο Θεός ως πηγή παντός αγαθού δεν μπορεί να θεωρείται αίτιος του θανάτου⁹. Όπως πολύ χαρακτηριστικά τονίζει ο άγ. Ειρηναίος, «Όσα την προς Θεόν τηρεί φιλιαν, τούτοις την ιδίαν παρέχει κοινωνίαν. Κοινωνία δε Θεού, ζωή και φως και απόλαυσις των παρ' αυτού αγαθών. Όσα αφίστανται κατά την γνώμην αυτών του Θεού, τούτοις τον απ' αυτού χωρισμόν επάγει. Χωρισμός δε Θεού, θάνατος και χωρισμός φωτός, σκότος και χωρισμός Θεού, αποβολή πάντων των παρ' αυτού αγαθών»¹⁰. Για το λόγο αυτό ακριβώς και η σωτηρία δεν νοείται στην ορθόδοξη παράδοση ως αποκατάσταση μιας δικαιοκούς σχέσης μεταξύ Θεού και ανθρώπου, αλλά ως θεραπεία και απαλλαγή από την κυριαρχία της φθοράς και του θανάτου.

2. Αρχέγονη κατάσταση και πτώση του ανθρώπου

Παρά το διαφορετικό τρόπο, με τον οποίο ορισμένες φορές οι Έλληνες Πατέρες περιγράφουν την αρχέγονη κατάσταση του ανθρώπου, υπάρχουν εν προκειμένω πλείστα όσα κοινά σημεία μεταξύ τους που αποτελούν την αφετηρία και τη βάση για την ορθόδοξη κατανόηση και ερμηνεία του γεγονότος της πτώσης.

Πριν από την πτώση του ο άνθρωπος δημιουργημένος κατ' εικόνα και ομοίωση του Θεού, βρισκόταν, όπως τονίζουν, σε κοινωνία με τα πρόσωπα της Αγ. Τριάδος. Κοσμημένος με την χάρη του Αγ. Πνεύματος ήταν μέτοχος της θείας δόξας και γνώστης των θείων αληθειών. Ο βίος του ήταν αμέριμος, ατάραχος και απαθής, και ο ίδιος βρισκόταν σε πλήρη αρμονία με ολόκληρη τη δημιουργία, χωρίς να διατρέχει τον κίνδυνο διατάραξης της σχέσης του μ' αυτήν ή πολύ περισσότερο να κινδυνεύει απ' αυτήν. Δεν υπήρχε σ' αυτόν ο φόβος του θανάτου και η σαρκική επιθυμία. Ωστόσο, ως κτιστός και τρεπτός που ήταν κατά τη φύση του, δεν ήταν δυνατό να είναι φύσει αθάνατος και απόλυτα τέλειος¹¹. Άλλωστε, αν δημιουργούνταν εξ αρχής τέλειος, θα είχε

⁹ Βλ. Μ. Βασιλείου, *Ότι ουκ έστιν αίτιος των κ□κών ο Θεός* 7, PG 31, 345 A. Βλ. και Ιω. Σ. Ρωμανίδου, *όπ. παρ.*, σ. 19 εξ., 160. J. Karawidopoulos, *όπ. παρ.*, σ. 49.

¹⁰ *Όπ. παρ.* 5, 27, 2, PG 7, 1196 AB.

¹¹ Βλ. ενδεικτικά Ιωάννου Δαμασκηνού, *Έκδοσις ακριβής της Ορθοδόξου Πίστεως* 2, 12, PG 94, 921 A – 924 A 2, 30, PG 94, 976 A – 977 C, όπου συνοψίζεται εν προκειμένω η προγενέστερη πατερική παράδοση, καθώς και Γρηγορίου Παλαμά, *όπ. παρ.*, PG 151, 204 A, 220 A. Βλ. επίσης και τις κατωτέρω παρατιθέμενες μελέτες, στις οποίες υπάρχει πληθώρα σχετικών πατερικών παραπομπών: A. Gaudel, «Péché originel», στο *Dictionnaire de Théologie Catholique* 12, 1, στ. 318 κ. ε. 322 κ.ε., 340, 343 εξ., 347 κ.ε., 350 εξ., 429 εξ. M. Jugie, «Péché originel dans l'Église Grecque après Saint Jean Damascène», στο *Dictionnaire de Théologie Catholique* 12, 1, στ. 610. Ιω. Σ. Ρωμανίδου, *όπ. παρ.*, σ.

στερηθεί το ουσιωδέστερο χαρακτηριστικό γνώρισμα της υπάρξεώς του, την ελευθερία της βουλήσεώς του. Κάτι τέτοιο όμως θα ήταν άκρως αντιφατικό με την έννοια της δημιουργίας του ανθρώπου, γιατί κατά τους Έλληνες Πατέρες η ελευθερία της βουλήσεως ή με άλλα λόγια το αυτεξούσιο, που το θεωρούν ως άρρηκτα συνδεδεμένο με το λογικό, είναι αυτό που συνιστά την ουσία του ανθρώπου¹². Σκοπός λοιπόν της δημιουργίας του ανθρώπου κατ' αυτούς ήταν να μπορέσει ο άνθρωπος ως λογικό και αυτεξούσιο ον σε κοινωνία με τον εν Τριάδι Θεό να επιτύχει την αθανασία και τη θέωση μέσω της ηθικής και πνευματικής τελειώσεώς του¹³. Αυτό άλλωστε είναι και το βαθύτερο νόημα της διακρίσεως μεταξύ του «κατ' εικόνα» και του «καθ' ομοίωσιν» κατά τη δημιουργία του ανθρώπου στην πατερική παράδοση. Το «κατ' εικόνα» αναφέρεται σύμφωνα με την πλειονότητα των Ελλήνων Πατέρων στο λογικό και στο αυτεξούσιο, με το οποίο προικίστηκε ο άνθρωπος κατά τη δημιουργία του¹⁴, ενώ το «καθ' ομοίωσιν» αναφέρεται στη δυνατότητα της ομοιώσής του με το Θεό, δηλ. της θέωσής του, ύστερα από μια ελεύθερη πορεία πνευματικής ωριμάνσεως και ηθικής προόδου με τη συνεργία του Αγ. Πνεύματος¹⁵. Κατ' αυτή λοιπόν την ηθικοπνευματική πορεία από το «κατ' εικόνα» στο «καθ' ομοίωσιν» επισυνέβη κατά την ορθόδοξη παράδοση η πτώση του ανθρώπου, η οποία, καίτοι ανέτρεψε το

121 κ.ε., 156. J. Gross, *Entstehungsgeschichte des Erbsündendogmas (Von der Bibel bis Augustinus)*, Ernst Reinhardt Verlag, München – Basel 1960, σ. 76 κ.ε., 86 κ.ε., 109 εξ., 125 κ.ε., 140, 143 εξ., 148 κ.ε., 168, 170 εξ., 182, 209 κ.ε. Α. Β. Βλέτση, *Το προπατορικό αμάρτημα στη θεολογία Μαξίμου του Ομολογητού. Έρευνα στις απαρχές μιας οντολογίας των κτιστών*, Εκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1998, σ. 227 κ.ε. Ch. Filiotis – Vlachavas, *La création et la chute de l' homme dans la pensée de Cyrille d'Alexandrie selon ses oeuvres d'avant la querelle nestorienne* (Thèse de Doctorat), Strasbourg 2003, σ. 122 κ.ε., 163 κ.ε. Y. Spiteris, «Il peccato originale nella tradizione orientale», στο *PATH (=Pontificia Academia Theologica)* 3 (2004), σ. 338 κ.ε.

¹² Βλ. Ν. Α. Ματσούκα, *Κόσμος, άνθρωπος, κοινωνία κατά τον Μάξιμο Ομολογητή*, Εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1980, σ. 123 κ.ε. Α. Β. Βλέτση, *όπ. παρ.*, σ. 191 κ.ε. Γ. Δ. Μαρτζέλου, *Ορθόδοξο δόγμα και θεολογικός προβληματισμός. Μελετήματα δογματικής θεολογίας Β'*, Εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2000, σ. 107 κ.ε.

¹³ Βλ. χαρακτηριστικά Θεοφίλου Αντιοχείας, *Προς Αυτόλυκον* 2, 24, PG 6, 1089 C – 1092 A. Ειρηναίου Λουγδούνου, *όπ. παρ.* 4, 38, 3, PG 7, 1108 ABC. Μ. Αθανασίου, *Κατά Ελλήνων* 2, PG 25, 5 C – 8 A.

¹⁴ Βλ. χαρακτηριστικά Μ. Αθανασίου, *Λόγος περί της ενανθρωπήσεως του Λόγου και της διά σώματος προς ημάς επιφανείας αυτού* 3, PG 25, 101 B· 6, PG 25, 105 C. Μ. Βασιλείου, *Εις τον 48 ψαλμόν* 8, PG 29, 449 BC· *Εις το 'Πρόσεχε σεαυτώ'* 6, PG 31, 212 BC· *Περί ευχαριστίας* 2, PG 31, 221 C· *Ομιλία εν λιμώ και αυχμώ* 5, PG 31, 317 A· *Ότι ουκ έστιν αίτιος των κακών ο Θεός* 6, PG 31, 344 BC· *Όροι κατά πλάτος* 2, 3, PG 31, 913 B· *Επιστολή 233, Αμφιλοχίω ερωτήσαντι*, 1, PG 32, 864 C. Γρηγορίου Νύσσης, *Περί κατασκευής ανθρώπου* 11, PG 44, 156 B· 12, PG 44, 161 C· 164 A· 16, PG 44, 184 B· 185 C· *Λόγος κατηχητικός ο μέγας* 5, PG 45, 24 C· 21, PG 45, 57 CD· *Περί παρθενίας* 12, PG 46, 369 C. Κωνσταντίνου διακόνου, *Εγκώμιον εις πάντας τους αγίους ενδόξους και πανευφήμους μάρτυρας τους υπέρ Χριστού του Θεού ημών κατά την οικομένην αθλήσαντας* 14, PG 88, 496 C. Μαξίμου Ομολογητού, *Ζήτησις μετά Πύρρου*, PG 91, 304 C. Ιωάννου Δαμασκηνού, *όπ. παρ.*, 2, 12, PG 94, 920 B. Βλ. και Γ. Δ. Μαρτζέλου, *όπ. παρ.*, σ. 109, 121 εξ.

¹⁵ Βλ. χαρακτηριστικά Κλήμεντος Αλεξανδρέως, *Στρωματείς* 2, 22, PG 8, 1080 C. Μεθοδίου Ολύμπου, *Συμπόσιον των δέκα παρθένων ή Περί αγνείας* 1, 4, PG 18, 44 C – 45 A. Γρηγορίου Νύσσης, *Εις τα της Γραφής ρήματα 'Ποιήσωμεν άνθρωπον κατ' εικόνα ημετέραν και ομοίωσιν'* 1, PG 44, 273 ABCD. Ιωάννου Χρυσοστόμου, *Εις την Γένεσιν* 9, 3, PG 53, 78. Ιωάννου Δαμασκηνού, *όπ. παρ.*, PG 94, 920 B.

αρχικό σχέδιο του Θεού και συνιστά οπωσδήποτε για τον άνθρωπο ένα τραγικό γεγονός, δεν αποτελεί γι' αυτήν παρά μόνο ένα επεισόδιο μέσα στην όλη ιστορία της Θείας Οικονομίας και τίποτε περισσότερο¹⁶.

Ας δούμε όμως πώς νοείται κατ' αυτήν το προπατορικό αμάρτημα ως επεισοδιακό γεγονός και κυρίως ποιες είναι οι τραγικές συνέπειές του για τον πεπτωκότα άνθρωπο. Άλλωστε, όπως παρατήρησαν εύστοχα και ρωμαιοκαθολικοί θεολόγοι, σ' αυτές επιμένουν και γι' αυτές ενδιαφέρονται περισσότερο οι Έλληνες Πατέρες, προκειμένου να αναπτύξουν τη διδασκαλία τους για το σωτηριώδες έργο του Χριστού¹⁷.

Ενώ ο Θεός έθεσε, όπως είπαμε, ως σκοπό της υπάρξεως του ανθρώπου ήδη απ' αρχής της δημιουργίας του την ηθικοπνευματική του τελείωση και τη θέωσή του, πράγμα που θα επιτυγχανόταν μέσω της κοινωνίας του με το Θεό και της υπακοής στις εντολές του, ο άνθρωπος, παρασυρθείς από το διάβολο που κινήθηκε από φθόνο απέναντί του, θέλησε να φτάσει στην «ισοθεΐα» και τη θέωση με δικό του τρόπο, παρακάμπτοντας το θείο σχέδιο και παραβαίνοντας την εντολή του δημιουργού του¹⁸. Έτσι ερμηνεύεται βασικά στην ορθόδοξη παράδοση η βιβλική διήγηση σχετικά με την παράβαση εκ μέρους των πρωτοπλάστων της εντολής του Θεού να μη φάνε από τον καρπό του δένδρου της γνώσεως του καλού και του κακού¹⁹. Μοναδική εξαίρεση φαίνεται να αποτελεί εν προκειμένω η άποψη του Κλήμεντος του Αλεξανδρέως, ο οποίος, χρησιμοποιώντας την αλληγορική μέθοδο ερμηνείας της Αγ. Γραφής, ταυτίζει το προπατορικό αμάρτημα με την σύναψη πρόωρων και ως εκ τούτου παράνομων σαρκικών σχέσεων μεταξύ του Αδάμ και της Εύας²⁰. Ωστόσο οι Έλληνες Πατέρες, αντιμετωπίζοντας προφανώς εγκρατικές αντιλήψεις πλατωνικής, γνωστικής και μανιχαϊκής προελεύσεως²¹ και στηριζόμενοι αποκλειστικά και μόνο στη βιβλική διήγηση της *Γενέσεως*, απορρίπτουν πλήρως και κατηγορηματικά την

¹⁶ Βλ. και Ν. Α. Ματσούκα, *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Β' (Έκθεση της ορθόδοξης πίστης)*, Εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 203 εξ.

¹⁷ Βλ. Μ. Jugie, «Le dogme du péché originel dans l'Église Grecque», στο *Revue Augustinienne* 16 (1910), σ. 166. Α. Gaudel, όπ. παρ., στ. 360 κ.ε., 381.

¹⁸ Βλ. Μ. Αθανασίου, *Περί της σωτηριώδους επιφανείας του Χριστού, και κατά Απολλιναρίου* 2, 9, PG 26, 1148 Β. Μ. Βασιλείου, *Ομιλία ότι ουκ έστιν αίτιος των κακών ο Θεός* 8, PG 31, 348 Β. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος* 38, *Εις τα Θεοφάνια, είτουν Γενέθλια του Σωτήρος*, 12, PG 36, 324 BC· *Λόγος* 39, *Εις τα άγια Φώτα*, 13, PG 36, 348 D. Ιωάννου Χρυσοστόμου, *Προς Ιουδαίους και Έλληνες αιρετικούς και εις το Έκλήθη Ιησούς εις γάμον*, PG 48, 1078· *Εις τους ανδριάντας* 11, 2, PG 49, 121, 269· *Περί προνοίας και ειμαρμένης* 2, PG 50, 754· *Εις τον τίμιον και ζωοποιόν σταυρόν, και περί της των πρώτων ανθρώπων παραβάσεως*, PG 50, 820· *Εις την Γένεσιν* 16, 3 – 4, PG 53, 129 – 130· 18, 2, PG 53, 150 – 151· *Υπόμνημα εις τον άγιον Ιωάννην τον Απόστολον και Εναγγελιστήν* 9, 2, PG 59, 72· *Ομιλία λεχθείσα εν τη εκκλησία τη επί Παύλου, Γότθων αναγνόντων, και πρεσβυτέρου Γότθου προσομιλήσαντος* 3, PG 63, 505. Ιωάννου Δαμασκηνού, όπ. παρ., 2, 25, Β. Kotter, *Die Schriften des Johannes von Damaskos*, Walter de Gruyter, Berlin – New York 1973, σ. 74 εξ.

¹⁹ Βλ. *Γέν.* 2, 16-17· 3, 1-7.

²⁰ Βλ. Κλήμεντος Αλεξανδρέως, *Στρωματείς* 3, 14, PG 8, 1193 C – 1196 A· 17, PG 8, 1208 AB. Βλ. και Γ. Ι. Μαντζαρίδη, *Χριστιανική Ηθική*, Εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη ³1991, σ. 300.

²¹ Βλ. ενδεικτικά Κλήμεντος Αλεξανδρέως, όπ. παρ., 3, 13, PG 8, 1192C – 1193 B· 17, PG 8, 1205 A – 1208 A.

οιαδήποτε ταύτιση του προπατορικού αμαρτήματος με τη σύναψη σαρκικών σχέσεων εκ μέρους των πρωτοπλάστων²². Εντοπίζοντας την αιτία της πτώσης όχι μόνο στην ηδυπάθεια αλλά και στην κενοδοξία του ανθρώπου²³, τονίζουν κατ' εξοχήν την πνευματική διάσταση του προπατορικού αμαρτήματος, θεωρώντας το κατ' ουσίαν ως μια πράξη ανυπακοής και ανταρσίας του ανθρώπου απέναντι στο θέλημα του Θεού.

Με την ανυπακοή του αυτή ο άνθρωπος, όπως τονίζουν, διέρρηξε τη σχέση και την κοινωνία του με το Θεό, με αποτέλεσμα να στερηθεί τη ζωοποιό ενέργεια του Αγ. Πνεύματος και να περιπέσει έτσι στην κυριαρχία του διαβόλου, της αμαρτίας, της φθοράς και του θανάτου. Έχασε την αγιότητα και την παιδική αθωότητά του, σκοτίστηκε ο νους του, αμαυρώθηκε το «κατ' εικόνα», δηλ. το λογικό και το αυτεξούσιό του, και φυγαδεύθηκε η γνώση που είχε για το Θεό²⁴. Η δημιουργία έγινε πλέον εχθρική απέναντί του, με αποτέλεσμα να αισθάνεται έντονα απ' αυτήν την απειλή του θανάτου. Άνθρωπος και δημιουργία βρέθηκαν πλέον σε μια ανταγωνιστική και εχθρική σχέση μεταξύ τους, με στόχο την από μέρους του εξουδετέρωση και υπέρβαση της απειλής του θανάτου που προερχόταν απ' αυτήν²⁵. Έτσι νοείται μέσα στην ορθόδοξη παράδοση ότι μετά την πτώση όχι μόνο ο άνθρωπος, αλλά ολόκληρη η δημιουργία «συστενάζει και συνοδύνει» μαζί του (*Ρωμ.* 8, 22) και ότι «τη... ματαιότητα η κτίσις υπετάγη, ουχ εκούσα, αλλά δια τον υποτάξαντα» (*Ρωμ.* 8, 20)²⁶. Η διατάραξη της οικολογικής ισορροπίας και η εμφάνιση του οικολογικού προβλήματος που αντιμετωπίζουμε

²² Βλ. Μ. Αθανασίου, *Εις τους Ψαλμούς*, 50,7, PG 27, 240 CD. Ιωάννου Χρυσοστόμου, *Εις την Γένεσιν* 15, 4, PG 53, 123: «Μετά... την παράβασιν τα της συνουσίας γέγονεν» 18, 4, PG 53, 153: «Μετά την παρακοήν, μετά την έκπτωσιν την εκ του παραδείσου, τότε τα της συνουσίας αρχήν λαμβάνει». Θεοδωρήτου Κύρου, *Ερηνιστής ήτοι Πολύμορφος* 3, PG 83, 245 D – 248 A. Ιωάννου Δαμασκηνού, *οπ. παρ.*, 4, 24, PG 94, 1208 A.

²³ Βλ. χαρακτηριστικά Μάρκου Ερημίτου, *οπ. παρ.*, PG 65, 1017 C· 1020 D· *Συμβουλία νοός προς την εαυτού ψυχήν* 5, PG 65, 1108 D – 1109 A.

²⁴ Βλ. ενδεικτικά Μ. Αθανασίου, *Κατά Ελλήνων* 3-4, PG 25, 8 B – 9 D. Ιωάννου Δαμασκηνού, *οπ. παρ.*, 2, 12, PG 94, 977 C – 980 A· 3, 1, PG 94, 981 A. Βλ. επίσης και την κατωτέρω παρατιθέμενη βιβλιογραφία, όπου υπάρχει πληθώρα και άλλων σχετικών πατερικών παραπομπών: Α. Gaudel, «Péché originel», *οπ. παρ.*, στ. 318 κ.ε., 322 κ.ε., 340 κ.ε., 343 εξ., 348 εξ., 351, 429 εξ. Ιω. Σ. Ρωμανίδη, *οπ. παρ.*, σ. 156 κ.ε. J. Gross, *οπ. παρ.*, σ. 79 εξ., 82 κ.ε., 89 εξ., 110 εξ., 127 εξ., 140 εξ., 144 κ.ε., 151 κ.ε., 168 εξ., 171 εξ., 182 κ.ε., 212 εξ. Α. Β. Βλέτση, *οπ. παρ.*, σ. 256 κ.ε. Μ. Filiotis – Vlachavas, *οπ. παρ.*, σ. 262 κ.ε. Y. Spiteris, *οπ. παρ.*, σ. 339 κ.ε.

²⁵ Βλ. χαρακτηριστικά Θεοφίλου Αντιοχείας, *οπ. παρ.*, 2, 17, PG 6, 1080 BC. Συμεών Νέου Θεολόγου, *Ηθικός λόγος* 1, 2, Sources Chrétiennes 122, σ. 190. Βλ. και Α. Κεσελόπουλου, *Άνθρωπος και φυσικό περιβάλλον. Σπουδή στον άγιο Συμεών το Νέο Θεολόγο*, Εκδ. Δόμος, Αθήνα 1992, σ. 93 κ.ε. Σ. Ι. Μπαλατσούκα, *Οι άγιοι και το φυσικό περιβάλλον*, Εκδ. «Μυγδονία», Θεσσαλονίκη 1996, σ. 50 κ.ε.

²⁶ Βλ. Ιωάννου Χρυσοστόμου, *Εις τους ανδριάντας* 10, 5, PG 49, 117· *Εις την γενέθλιον ημέραν του Σωτήρος ημών Ιησού Χριστού* 6, PG 49, 360· *Ερμηνεία εις την προς Ρωμαίους Επιστολήν* 14, 4-5, PG 60, 529 – 530. Βλ. και Ι. Γαλάνη, *Η σχέση ανθρώπου και κτίσεως κατά την Καινή Διαθήκη*, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 89 κ.ε. Του ίδιου, «Το καινοδιαθηκικό υπόβαθρο των σχέσεων ανθρώπου και κτίσεως κατά τη λατρευτική πράξη της Εκκλησίας», στο *Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Τιμητικό αφιέρωμα στον Ομότιμο Καθηγητή Κωνσταντίνο Καλοκύρη)*, Θεσσαλονίκη 1985, σ. 385 κ.ε.

ιδιαίτερα στην εποχή μας έχουν εν προκειμένω αναμφίβολα τις ρίζες τους στην πτώση του ανθρώπου στην αμαρτία, τη φθορά και το θάνατο.

Στο σημείο αυτό πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι η πτώση του ανθρώπου στη φθορά και το θάνατο για τους Έλληνες Πατέρες, που στηρίζονται εν προκειμένω στην Αγ. Γραφή²⁷, δεν αποτελεί ποινή που επιβλήθηκε από το Θεό, αλλά φυσική συνέπεια της προπατορικής αμαρτίας, με την οποία διακόπηκε η υπαρξιακή κοινωνία και σχέση του με την πηγή της ζωής²⁸. Εξάλλου το βιβλικό χωρίο «η δ' αν ημέρα φάγητε απ' αυτού θανάτω αποθανείσθε» (Γέν. 2, 17) δεν νοείται στην ορθόδοξη παράδοση ως απειλή του Θεού για την ποινή που θα επέβαλε στους πρωτοπλάστους, αν παρέβαιναν το θέλημά του, αλλά ως φιλόνητο προειδοποίηση, με σκοπό την προφύλαξη τους από τον κίνδυνο που εγκυμονούσε η παράβαση της θείας εντολής²⁹. Μάλιστα ακόμη και αυτός ο θάνατος επετράπη από το Θεό για λόγους φιλανθρωπίας, «ίνα μη αθάνατον γένηται το κακόν»³⁰. Έτσι το λογικό και αυτεξούσιο δημιούργημα του Θεού που πλάστηκε για την αθανασία και τη θέωση βρέθηκε ξαφνικά εξαιτίας της παρακοής του και της κακής χρήσης της ελευθερίας του υπό το κράτος του διαβόλου, της φθοράς και του θανάτου.

Η προπατορική αμαρτία, καίτοι κατά τους Έλληνες Πατέρες δεν υπήρξε μια πράξη αναγκαιότητας εκ μέρους της τρεπτής φύσης του Αδάμ, αλλά μια πράξη της ελεύθερης επιλογής του³¹, δεν περιορίστηκε

²⁷ Βλ. Σοφ. Σολ. 1, 13: «...ο Θεός θάνατον ουκ εποίησεν, ουδέ τέρπεται επ' απολεία ζώντων» 2, 23-24: «...ο Θεός έκτισεν τον άνθρωπον επ' αφαρσία και εικόνα της ίδιας αιδιότητος εποίησεν αυτόν· φθόνω δε διαβόλου θάνατος εισήλθεν εις τον κόσμον».

²⁸ Βλ. Θεοφίλου Αντιοχείας, όπ. παρ., 27, PG 6, 1093 B – 1096 A. Μ. Βασιλείου, όπ. παρ., PG 31, 345 A. Νεμεσίου Εμέσης, *Περί φύσεως ανθρώπου* 1, PG 40, 513 B – 516 A. Ιωάννου Δαμασκηνού, όπ. παρ., 2, 28, PG 94, 961 BC· *Εις τα ιερά παράλληλα* 4,2, PG 95, 1352 A.

²⁹ Βλ. Μ. Αθανασίου, *Λόγος περί της ενανθρωπήσεως του Λόγου και της δια σώματος προς ημάς επιφανείας αυτού* 3, PG 25, 101 ABCD. Ιωάννου Χρυσοστόμου, *Κατά Ιουδαίων* 8, 2, PG 48, 929· *Εις την Γένεσιν* 14, 2, PG 53, 114· 18, 1, PG 53, 147. Γρηγορίου Παλαμά, *Κεφάλαια φυσικά* 51, PG 150, 1157 D – 1160 A.

³⁰ Βλ. Μαξίμου Ομολογητού, *Προς Θαλάσιον τον οσιώτατον πρεσβύτερον και ηγούμενον περί διαφόρων απόρων της Θείας Γραφής* 44, PG 90, 417 A. Βλ. και Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος* 38, *Εις τα Θεοφάνια, είτουν Γενέθλια του Σωτήρος*, 12, PG 36, 324 D: «Κερδαίνει (ενν. ο Αδάμ) μέν τι κανταύθα τον θάνατον και το διακοπήναι την αμαρτίαν, ίνα μη αθάνατον η το κακόν· και γίνεται φιλανθρωπία η τιμωρία. Ούτω γαρ εγώ πείθομαι κολάζειν Θεόν». Ιωάννου Δαμασκηνού, *Έκδοσις ακριβής της ορθοδόξου πίστεως* 4, 9, PG 94, 1120 BC. Πρβλ. Μ. Βασιλείου, όπ. παρ., PG 31, 345 A. Βλ. και Ιω. Σ. Ρωμανίδου, όπ. παρ., σ. 157.

³¹ Βλ. Μ. Αθανασίου, *Κατά Ελλήνων* 4, PG 25, 9 BC· 7, PG 25, 16 AB. Μ. Βασιλείου, *Εις την Εξαήμερον* 2, 5, PG 29, 40 AB· *Ότι ουκ έστιν αίτιος των κακών ο Θεός* 3, PG 31, 332 C – 333A· 5, PG 31, 337 D – 340 A· 6, PG 31, 344 BC. Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος* 14, *Περί φιλοπτώχειας*, PG 35, 892 AB· *Λόγος* 38, *Εις τα Θεοφάνια, είτουν Γενέθλια του Σωτήρος*, 12, PG 36, 324 BC· *Λόγος* 45, *Εις το άγιον Πάσχα*, 28, PG 36, 661 BC. Επιφανίου Κύπρου, *Κατά αιρέσεων (Πανάριον)* 1, 3, 42, PG 41, 776 D – 777 A. Γρηγορίου Νύσσης, *Λόγος προς τους πενθούντας επί τοις από του παρόντος βίου προς τον αιδιον μεθισταμένους*, PG 46, 521 D – 524 B· *Εξήγησις ακριβής εις τον Εκκλησιαστήν του Σαλομώντος* 2, PG 44, 637 D – 640 A. Ιωάννου Χρυσοστόμου, *Εις την Γένεσιν* 16, 5, PG 53, 132. Ιωάννου Δαμασκηνού, *Έκδοσις ακριβής της Ορθοδόξου Πίστεως* 2, 12, PG 94, 924 AB· 30, PG 94, 977 ABCD· 4, 13, PG 94, 1137 A. Γενικότερα η αμαρτία κατά τους Πατέρες δεν έχει ως αιτία της τη φύση αλλά

απλώς και μόνο σε βουλητικό επίπεδο· επεκτάθηκε και στον οντολογικό φορέα της βούλησης που είναι η φύση. Με την προπατορική αμαρτία η ανθρώπινη φύση αρρώστησε στο πρόσωπο του Αδάμ, διαβρώθηκε οντολογικά, και αποκομμένη από την πηγή της ζωής κατέληξε αναπόφευκτα στη φθορά και το θάνατο³². Αυτήν ακριβώς τη νοσηρή κατάσταση της φθοράς και του θανάτου, στην οποία ξέπεσε ο Αδάμ, τη θεωρούν οι Έλληνες Πατέρες ως κατάσταση αμαρτωλή, όχι μόνο γιατί η φθορά και ο θάνατος αποτελούν τον καρπό της αμαρτίας, αλλά κυρίως γιατί συνιστούν την πηγή και την αιτία γενέσεως της αμαρτίας στη μεταπτωτική ζωή του. Με την πτώση του στη φθορά και το θάνατο, υποστηρίζουν, εισέβαλαν πλέον δυναμικά τα πάθη, οι σαρκικές ηδονές και γενικότερα η αμαρτία στη ζωή του³³. Γι' αυτό ακριβώς αμαρτία, φθορά και θάνατος είναι, όπως είδαμε, γι' αυτούς άρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους. Αν και στην αιτιώδη σχέση μεταξύ της αμαρτίας και της αρρωστημένης και θνητής ανθρώπινης φύσης θα αναφερθούμε αναλυτικότερα στη συνέχεια, πρέπει να τονίσουμε εδώ ξεκάθαρα ότι οι Έλληνες Πατέρες θεωρούν τη θνητότητα της ανθρώπινης φύσης όχι μόνο ως το αποτέλεσμα αλλά και ως την αιτία και τη ρίζα της αμαρτίας. Και αυτή ακριβώς η πατερική αντίληψη αποτελεί το κλειδί για την κατανόηση όχι μόνο της σημασίας του προπατορικού αμαρτήματος στην ορθόδοξη παράδοση, και ιδιαίτερα του τραγικού και επεισοδιακού χαρακτήρα του, αλλά και γενικότερα της ορθόδοξης ανθρωπολογίας και σωτηριολογίας.

3. Η μετάδοση των συνεπειών του προπατορικού αμαρτήματος

Με βάση τα δεδομένα αυτά για τις συνέπειες του προπατορικού αμαρτήματος η απάντηση των Ελλήνων Πατέρων στο ερώτημα πώς με την πτώση του Αδάμ μεταδόθηκε η αμαρτία σ' ολόκληρο το ανθρώπινο γένος, έτσι ώστε όλοι οι άνθρωποι να καταστούν και να θεωρούνται αμαρτωλοί, σύμφωνα με όσα γράφει ο απόστολος Παύλος στην *Προς Ρωμαίους Επιστολή* του, διαφέρει αισθητά από τη δυτική και ιδιαίτερα την αυγουστίνηα θεώρηση.

Ομόφωνα η ελληνική πατερική παράδοση σε αντίθεση με τον ιερό Αυγουστίνο υπογραμμίζει ότι εκείνο που κληρονομούν οι απόγονοι του Αδάμ δεν είναι η προσωπική του αμαρτία και η ενοχή του γι' αυτήν,

την ελεύθερη βούληση, την προαίρεση, του ανθρώπου (Βλ. λ.χ. Νεμεσίου Εμέσης, *όπ. παρ.*, 40, PG 40, 769 B. Θεοδωρήτου Κύρου, *όπ. παρ. 1*, PG 83, 40 D).

³² Βλ. χαρακτηριστικά Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Ερμηνεία εις την προς Ρωμαίους Επιστολήν*, PG 74, 789 B: «... ηρώστησεν η ανθρώπου φύσις εν Αδάμ δια της παρακοής την φθοράν».

³³ Βλ. Ιωάννου Χρυσοστόμου, *Ερμηνεία εις την προς Ρωμαίους Επιστολήν 13*, 1, PG 60, 507. Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *όπ. παρ.*, PG 74, 789 AB. Θεοδωρήτου Κύρου, *Ερμηνεία του Ν' Ψαλμού 7*, PG 80 1245 A.

αλλά η αρρωστημένη και θνητή φύση του³⁴. Η προσωπική αμαρτία και ενοχή του Αδάμ βαρύνει μόνο τον ίδιο· όχι τους απογόνους του. Το γεγονός ότι ο Αδάμ εξ αιτίας της προσωπικής αμαρτίας του, παρατηρεί ο ιερός Χρυσόστομος, κατέστη θνητός και ως εκ τούτου καθίστανται θνητοί και οι απόγονοί του είναι κατανοητό και εύλογο. Το να καταστεί όμως αμαρτωλός κάποιος άλλος εξαιτίας της παρακοής του Αδάμ, αυτό θα ήταν άδικο και παράλογο³⁵. Γι' αυτό ο ιερός πατήρ, εκφράζοντας ομόφωνα την ελληνική πατερική παράδοση, θεωρεί ότι η υποταγή στην αμαρτία των απογόνων του Αδάμ και ο χαρακτηρισμός τους ως αμαρτωλών νοείται αποκλειστικά ως υποταγή τους στο θάνατο³⁶. Κι' αυτό γιατί ο θάνατος, όπως είδαμε παραπάνω, αποτελεί γενικά για την ορθόδοξη παράδοση όχι μόνο το αποτέλεσμα, αλλά και την πηγή και αιτία της αμαρτίας. Εύλογα λοιπόν κατά την ελληνική πατερική παράδοση οι απόγονοι του Αδάμ χαρακτηρίζονται αμαρτωλοί από τον απόστολο Παύλο, όχι γιατί θεωρούνται ότι συμμετέχουν στην προσωπική αμαρτία και ενοχή του Αδάμ, αλλά γιατί κληρονομούν απ' αυτόν την αρρωστημένη και θνητή φύση τους, απ' την οποία γεννιέται αναπόφευκτα η αμαρτία³⁷.

Είναι πολύ χαρακτηριστικό, όπως επισημαίνει ήδη ο J. Meyendorff, ότι δύο Έλληνες Πατέρες του Ε' αι., και μάλιστα σύγχρονοι του ιερού Αυγουστίνου, ο Κύριλλος Αλεξανδρείας και ο Θεοδώρητος Κύρου, παρά το γεγονός ότι ανήκαν σε διαφορετικές ερμηνευτικές σχολές και σε αντίθετα στρατόπεδα κατά τις χριστολογικές διαμάχες της εποχής τους, παρουσιάζουν στο σημείο αυτό ένα εντυπωσιακό consensus σχετικά με την αμαρτία του Αδάμ και τις συνέπειές της για το ανθρώπινο γένος³⁸.

³⁴ Βλ. χαρακτηριστικά Ιωάννου Χρυσοστόμου, *οπ. παρ. 10, 1*, PG 60, 474· 2-3, PG 60, 477. Μάρκου Ερημίτου, *Απόκρισις προς τους απορούντας περί του θείου Βαπτίσματος*, PG 65, 1017 CD: «Ουκούν την παράβασιν προαιρετικήν ούσαν, καθώς αποδέδεικται, ουδείς εξ ανάγκης διεδέξατο· τον δε εκ ταύτης θάνατον αναγκαστικόν όντα διεδεξάμεθα· ος εστι Θεού αλλοτρίωσις... Ουκούν ου την παράβασιν διεδεξάμεθα, επειδή κακείνον εξ ανάγκης εκράτησεν, ος εβασίλευε και επί τους αμαρτήσαντας επί τω ομοιώματι της παραβάσεως Αδάμ». Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *οπ. παρ.*, PG 74, 789 AB: «Νενόσηκεν ουν η φύσις την αμαρτιάν δια της παρακοής του ενός, τουτέστιν Αδάμ· ούτως αμαρτωλοί κατεστάθησαν οι πολλοί, ουχ ως τω Αδάμ συμπαραβεβηκότες, ου γαρ ήσαν πόποτε, αλλ' ως της εκείνου φύσεως όντες της υπό νόμον πεσούσης τον της αμαρτίας». Βλ. και Ν. Α. Ματσούκα, *οπ. παρ.*, σ. 206.

³⁵ Βλ. *οπ. παρ.*, 2, PG 60, 477.

³⁶ Βλ. *οπ. παρ.*, 3, PG 60, 477.

³⁷ Βλ. και Ιω. Σ. Ρωμανίδου, *οπ. παρ.*, σ. 162 κ.ε. J. Karawidopoulos, *οπ. παρ.*, σ. 46 κ.ε.

³⁸ Βλ. J. Meyendorff, «Εφ' ω (Rom. 5,12) chez Cyrille d'Alexandrie et Théodore», στο *Studia Patristica* 4 (1961), σ. 158 : «Leur unité dans l'exégèse de Rom. 5, 12 indique que nous nous trouvons devant un consensus de la pensée du Ve siècle sur le péché d'Adam et de ses conséquences. En gros, on peut dire que ces Pères considèrent que ce qui est hérité d'Adam, ce n'est pas le péché lui-même, mais la mort ; le péché d'Ancêtre a eu pour conséquence de rendre mortelle la race adamique tout entière». Βλ. και του ίδιου, *Byzantine Theology. Historical trends and doctrinal themes*, New York 1974, σ. 145: «There is indeed a consensus in Greek patristic and Byzantine traditions in identifying the inheritance of the Fall as an inheritance essentially of mortality rather than of sinfulness, sinfulness being merely a consequence of mortality».

Πράγματι ανεξάρτητα από τη διαφορετική ερμηνεία που κάνουν στη φράση «εφ' ω πάντες ήμαρτον» του πολυσυζητημένου παύλειου χωρίου *Ρωμ.* 5, 12, και οι δύο τους συμφωνούν απόλυτα ότι η αμαρτία γεννιέται για τους απογόνους του Αδάμ από τη φθαρτή και θνητή φύση που κληρονόμησαν απ' τον προπάτορά τους³⁹. Αυτή είναι η θεολογική προϋπόθεση, με βάση την οποία κυρίως ο Κύριλλος Αλεξανδρείας εξηγεί με εμπειριστατωμένο και αναλυτικό τρόπο πώς συνέβη και «δια της παρακοής του ενός ανθρώπου αμαρτωλοί κατεστάθησαν οι πολλοί» κατά τον απόστολο Παύλο (*Ρωμ.* 5, 19). Κατεστάθησαν, όπως επισημαίνει, αμαρτωλοί όχι ως συμπαραβάτες του Αδάμ και κληρονόμοι της ενοχής του, αλλά ως κληρονόμοι της αρρωστημένης και θνητής φύσης του, απ' την οποία παράγονται νομοτελειακά οι προσωπικές τους αμαρτίες. Είναι πολύ ενδιαφέροντα και αντιπροσωπευτικά για την ορθόδοξη παράδοση τα όσα γράφει για το θέμα αυτό στο Υπόμνημά του στην *Προς Ρωμαίους επιστολή*: «Αλλ' είποι τις αν· Ναι παρώλισθεν ο Αδάμ, και της θείας αλογήσας εντολής, φθορά και θανάτω κατεδικάζετο· είτα πώς αμαρτωλοί δι' αυτόν κατεστάθησαν οι πολλοί; Τι προς ημάς τα εκείνου πταίσματα; πώς δε όλως οι μήπω γεγενημένοι καταδεδικάσμεθα σύν αυτώ,...; Τις ουν αν γένοιτο προς ημάς της απολογίας ο τρόπος;... Αμαρτωλοί δε γεγόναμεν δια της παρακοής του Αδάμ δια τοιόνδε τρόπον· Πεποίητο μεν γαρ επί αφθαρσία και ζωή, ην δε αυτώ και ο βίος αγιοπρεπής εν τω παραδείσω της τρυφής, όλος ην και δια παντός εν θεοπτίαις ο νους, εν ευδεία δε και γαλήνη το σώμα, κατηρεμούσης απάσης αισυχράς ηδονής· ου γαρ ην εκτόπων κινημάτων θόρυβος εν αυτώ. Επειδή δε πέπτωκεν υφ' αμαρτίαν, και κατώλισθεν εις φθοράν, εντεύθεν εισέδραμον την της σαρκός φύσιν ηδοναί τε και ακαθαρσίαι, ανέφυ δε και ο εν τοις μέλεσιν ημών αγριαίνων νόμος. Νενόσηκεν ουν η φύσις την αμαρτίαν δια της παρακοής του ενός, τουτέστιν Αδάμ· ούτως αμαρτωλοί κατεστάθησαν οι πολλοί, ουχ ως τω Αδάμ συμπαραβεβηκότες, ου γαρ ήσαν πάποτε, αλλ' ως της εκείνου φύσεως όντες της υπό νόμον πεσούσης τον της αμαρτίας»⁴⁰.

Κατόπιν τούτων το προπατορικό αμάρτημα κατά την ορθόδοξη παράδοση, αν και υπήρξε καρπός της ελεύθερης βούλησης του Αδάμ, είχε οδυνηρές και αναπότρεπτες συνέπειες για την ανθρώπινη φύση. Η αμαρτία πλέον με την παρακοή του Αδάμ πέρασε από τη βούληση, που θεωρείται ως «σύνδρομο» της φύσης⁴¹, στην ίδια τη φύση του ανθρώπου· όχι ως ενοχή αλλά ως νοσηρή κατάσταση που έχει μολύνει ως επιδημία ολόκληρο το ανθρώπινο γένος.

³⁹ Βλ. J. Meyendorff, «Εφ' ω (Rom. 5,12) chez Cyrille d'Alexandrie et Théodore», όπ. παρ., σ. 158 κ.ε.

⁴⁰ Όπ. παρ., PG 74, 788 D – 789 B.

⁴¹ Βλ. Γρηγορίου Νύσσης, *Κατά Ενωμίον 1*, PG 45, 388 Α· *Αντιρρητικός προς τα Απολιναρίου 31*, PG 45, 1192 Β. Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Περί αγίας τε και ομοουσίου Τριάδος 2*, PG 75, 780 Β.

Η σύνδεση της αμαρτίας με τη φύση και όχι απλώς με τη βούληση του μεταπτωτικού ανθρώπου δεν υπογραμμίζει μόνο τις οντολογικές προϋποθέσεις, με τις οποίες οι Έλληνες Πατέρες αντιλαμβάνονται την έννοια και τη σημασία του προπατορικού αμαρτήματος, αλλά αποκαλύπτει και το φιλοσοφικό και ψυχαναλυτικό βάθος της σκέψης και του όλου προβληματισμού τους σχετικά με τη γένεση της αμαρτίας.

Συνδέοντας συγκεκριμένα ο άγ. Ιωάννης ο Χρυσόστομος τη γένεση της αμαρτίας με τη θνητότητα της ανθρώπινης φύσης, παρατηρεί προσφυώς ότι μαζί με το θάνατο, που ακολούθησε την πτώση του Αδάμ, εισέβαλε μέσα στην ανθρώπινη φύση «και ο των παθών ... όχλος. Ότε γαρ θνητόν εγένετο το σώμα, εδέξατο και επιθυμίαν αναγκαίως λοιπόν, και οργήν και λύπην και τα άλλα πάντα», τα οποία βεβαίως καθεαυτά, όπως επισημαίνει ο ιερός Πατήρ, δεν συνιστούν την ουσία της αμαρτίας, μεταβάλλονται όμως σε αμαρτία λόγω της άμετρης και αχαλίνωτης συμπεριφοράς του ανθρώπου⁴², η οποία προφανώς οφείλεται στο γεγονός ότι ο άνθρωπος, όπως τονίζει ο ίδιος, τα «πάντα υφίσταται υπέρ του μη αποθανείν»⁴³. Προεκτείνοντας στο σημείο αυτό ο Θεοδώρητος τη σκέψη του ιερού Χρυσοστόμου υπογραμμίζει ότι η ανθρώπινη φύση μετά την πτώση διέπεται από το ένστικτο της αυτοσυντήρησης και έχει ως εκ τούτου ποικίλες ανάγκες, από την εγωϊστική ικανοποίηση των οποίων γεννιέται σε προσωπικό επίπεδο η αμαρτία⁴⁴. Έτσι μάλιστα κατανοείται κατ' αυτόν το πώς «εβασίλευσεν η αμαρτία εν τω θανάτω» σύμφωνα με την παύλεια διατύπωση (Ρωμ. 5, 21)⁴⁵. Η σκέψη του Θεοδώρητου εν προκειμένω, παρατηρεί ο J. Meyendorff, συνδέεται εντυπωσιακά με ορισμένες σύγχρονες αντιλήψεις, όπως αυτές του M. Heidegger, αναφορικά με τη σχέση που υπάρχει μεταξύ του θανάτου και του ένστικτου αυτοσυντήρησης⁴⁶.

Εξάλλου δεν είναι καθόλου τυχαίο το γεγονός ότι στην ορθόδοξη παράδοση οι τρεις αμαρτητικές ψυχικές ροπές, η φιληδονία, η φιλοδοξία και η φιλαργυρία, που αποτελούν τη συνισταμένη της ανθρώπινης αμαρτωλότητας⁴⁷, θεωρούνται ως φίλαυτη και εγωϊστική αντίδραση του

⁴² Βλ. Ιωάννου Χρυσοστόμου, όπ. παρ. 13, 1, PG 60, 507 – 508.

⁴³ Βλ. Ιωάννου Χρυσοστόμου, *Ερμηνεία εις την προς Εβραίους Επιστολήν* 4, 4, PG 63, 41.

⁴⁴ Βλ. Θεοδώρητου Κύρου, *Ερμηνεία της προς Ρωμαίους Επιστολής* 5, 12, PG 82, 100 AB.

⁴⁵ Βλ. όπ. παρ., 5, 21, PG 82, 104 C: «...η αμαρτία, τεκούσα τον θάνατον, εν τοις θνητοίς εβασίλευσε σώμασιν, εις αμετρίαν εκκαλουμένη τα πάθη».

⁴⁶ Βλ. όπ. παρ., σ. 160.

⁴⁷ Βλ. Μ. Αθανασίου (αμφιβ.), *Εις το άγιον Πάσχα και εις τους νεοφωτιστους τω Σαββάτω της Απολυσίμου* (Στην πραγματικότητα πρόκειται κατά πάσα πιθανότητα για έργο του Βασιλείου Σελευκείας. Βλ. Β. Marx «Der homiletische Nachlass des Basileios von Seleukeia», στο *Orientalia Christiana Periodica* 7 [1941], σ. 365), 7, PG 28, 1089 BC. Ιωάννου Χρυσοστόμου (αμφιβ.), *Εις το Πάσχα* 5, 2, PG 59, 736. Μάρκου Ερημίτου, *Περί νόμου πνευματικού* 107, PG 65, 917 D: *Συμβουλία νοός προς την εαυτού ψυχήν* 2, PG 65, 1104 D – 1105 A. Ιωάννου Σιναΐτου, *Κλίμαξ* 8, PG 88, 836 A· 26, PG 88, 1024 A. Δωροθέου Γαζαίου, *Διδασκαλία* 13, *Περί του αταράχως και ευχαρίστως υποφέρειν τους πειρασμούς*, 8, PG 88, 1769 C: «... φιληδονία, φιλοδοξία και φιλαργυρία, εξ ων συνίσταται πάσα αμαρτία». Βλ. και Ιω. Κορναράκη, *Μαθήματα Ποιμαντικής μετά στοιχείων ποιμαντικής Ψυχολογίας*, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 51· 54 κ.ε.

πεπτωκότος ανθρώπου έναντι της απειλής του θανάτου⁴⁸. Ο εγωϊσμός και η φιλαυτία που εκδηλώνονται με τις τρεις αυτές αμαρτητικές ροπές, αποτελούν μέσα στα πλαίσια της πτώσης τη μόνη δυνατότητα ψυχικής εξισορρόπησης του ανθρώπου μπροστά στην απειλή του θανάτου. Η ορθόδοξη αυτή πατερική αντίληψη έχει, όπως αντιλαμβανόμαστε, τεράστια ψυχαναλυτική σημασία, γιατί διαφωτίζει και ερμηνεύει πλήρως τις ψυχικές διεργασίες του πεπτωκότος, δηλ. του εμπειρικού, ανθρώπου με βάση όχι μόνο μία, αλλά και τις τρεις αυτές βασικές αμαρτητικές ροπές που συγκλίνουν ουσιαστικά στην εγωϊστική ικανοποίηση και αυτοκατάφασή του⁴⁹. Από την άποψη αυτή παρέχει, πιστεύουμε, μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα των βασικών ψυχικών ροπών και διεργασιών και υπερέχει ως εκ τούτου κατά πολύ έναντι των ψυχαναλυτικών θεωριών του S. Freud, του A. Adler και του C. G. Jung, που δεν συνιστούν παρά μονομερείς προσπάθειες στηριζόμενες σε μια μόνο από τις παραπάνω ψυχικές ροπές για την ερμηνεία του ανθρώπινου ψυχισμού⁵⁰.

Ωστόσο πρέπει να τονίσουμε ότι η θεώρηση της μεταπτωτικής ανθρώπινης φύσης ως αιτίας της αμαρτίας δεν σημαίνει για την ορθόδοξη παράδοση την ανευθυνότητα των απογόνων του Αδάμ για τις αμαρτίες που διαπράττουν. Κι' αυτό γιατί η αμαρτία πηγάζει βέβαια από τη φθαρτή και θνητή ανθρώπινη φύση, εκδηλώνεται όμως με την ελεύθερη συγκατάθεση της ανθρώπινης βούλησης. Χωρίς αυτήν δεν υπάρχει για τους Έλληνες Πατέρες σε προσωπικό επίπεδο ούτε αμαρτία ούτε ευθύνη για τη διάπραξή της. Αυτός είναι ο λόγος που τόσο ο Κύριλλος Αλεξανδρείας όσο και ο Θεοδώρητος Κύρου, με το δικό του τρόπο ο καθένας, υπογραμμίζουν ομόφωνα ότι ο προσωπικός θάνατος των απογόνων του Αδάμ δεν οφείλεται άμεσα στην αμαρτία του προπάτορά τους, αλλά στην προσωπική τους αμαρτία που γεννιέται μέσα από τη φθαρτή και θνητή φύση τους⁵¹.

4. Η άρση των συνεπειών του προπατορικού αμαρτήματος

Η πτώση του Αδάμ στην αμαρτία, τη φθορά και το θάνατο οδήγησε κατά τους Έλληνες Πατέρες ολόκληρο το ανθρώπινο γένος σ' ένα φαύλο κύκλο, απ' τον οποίο δεν μπορούσε να απαλλαγεί: Η προπατορική αμαρτία επέφερε στην ανθρωπότητα ως άμεση συνέπεια τη νοσηρή κατάσταση της φθοράς και του θανάτου και η κατάσταση αυτή

⁴⁸ Βλ. χαρακτηριστικά Ιωάννου Χρυσοστόμου, *Ερμηνεία εις την προς Ρωμαίους Επιστολήν* 13, 1, PG 60, 507 – 508· *Ερμηνεία εις την προς Εβραίους Επιστολήν* 4, 4, PG 63, 41. Θεοδώρητου Κύρου, *Ερμηνεία του Ν' Ψαλμού* 7, PG 80, 1245 Α· *Ερμηνεία της προς Ρωμαίους Επιστολής* 5, 12, PG 82, 100 ΑΒ.

⁴⁹ Βλ. και Ιω. Κορναράκη, *όπ. παρ.*, σ. 59 εξ.

⁵⁰ Βλ. και *όπ. παρ.*, σ. 52 εξ.

⁵¹ Βλ. Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Ερμηνεία εις την προς Ρωμαίους Επιστολήν*, PG 74, 784 ΒC. Θεοδώρητου Κύρου, *Ερμηνεία της προς Ρωμαίους Επιστολής* 5, 12, PG 82, 100 Β: «Ου γαρ δια την του προπάτορος αμαρτίαν, αλλά δια την οικείαν έκαστος δέχεται του θανάτου τον όρον».

με τη σειρά της γεννούσε και πάλι την αμαρτία που είχε ως συνέπεια τη φθορά και το θάνατο κ.ο.κ. Σ' αυτό τον φαύλο κύκλο συνίσταται κατά τους Έλληνες Πατέρες η ουσία τη τραγωδίας του μεταπτωτικού ανθρώπου.

Ο μεταπτωτικός άνθρωπος δεν μπορούσε να πετύχει με τις δικές του δυνάμεις την απαλλαγή του από την αμαρτία, την ηθικοπνευματική του τελείωση και την αποκατάσταση της σχέσης του με το Θεό, όσο βρισκόταν υπό το κράτος της φθοράς και του θανάτου. Έπρεπε να καταργηθεί ο θάνατος, για να μπορέσει ο άνθρωπος να απαλλαγεί από την αιτία της αμαρτίας και να υπάρξει θεραπεία της αρρωστημένης φύσης του. Αυτό ακριβώς, όπως τονίζουν ομόφωνα οι Έλληνες Πατέρες, ανέλαβε με το σωτηριώδες έργο του ο ενανθρωπήσας Λόγος του Θεού. Με το σταυρικό του θάνατο και την ανάστασή του νίκησε και κατήργησε το θάνατο που αποτελεί την πηγή και την αιτία της αμαρτίας και της εξουσίας του διαβόλου στην ανθρωπότητα. Ο φόβος του θανάτου που κρατούσε τους ανθρώπους υποδουλωμένους στην αμαρτία και το διάβολο χάνει πλέον τη δύναμή του με την ανάσταση του Χριστού⁵². Έτσι απελευθερώνεται και σώζεται πραγματικά ο άνθρωπος, γιατί, όπως παρατηρεί εύστοχα ο ιερός Χρυσόστομος, «Ο τον θάνατον μη δεδοικώς έξω της τυραννίδος εστί του διαβόλου»⁵³.

Από την άποψη αυτή η ανάσταση του Χριστού θεωρείται στην ορθόδοξη παράδοση ως το κατ' εξοχήν σωτηριώδες γεγονός στη ιστορία της Θείας Οικονομίας. Γι' αυτό άλλωστε και γιορτάζεται στην Ορθόδοξη Εκκλησία με ιδιαίτερη λαμπρότητα, ως γεγονός, με το οποίο επιτυγχάνεται η απελευθέρωση του ανθρώπου από τη μονοκρατορία του θανάτου, και η παροχή μιας καινούργιας ζωής απαλλαγμένης από την εξουσία της αμαρτίας και του διαβόλου. «Χριστός ανέστη εκ νεκρών θανάτω θάνατον πατήσας και τοις εν τοις μνήμασι ζωήν χαρισάμενος»⁵⁴, «Θανάτου εορτάζομεν νέκρωσιν, Άδου την καθαίρεσιν, άλλης βιοτής, της αιωνίου, απαρχήν»⁵⁵, ψάλλουν οι πιστοί κατά την ημέρα του Πάσχα. Πρόκειται δηλ. για ένα γεγονός, με το οποίο συντελείται εν Χριστώ το πέραςμα (εβραϊκά: πάσχα) του ανθρώπου εκ του θανάτου εις την ζωήν. Και αυτό το πέραςμα εκ του θανάτου εις την ζωήν είναι που συνιστά κατά την ορθόδοξη παράδοση την έννοια και την ουσία της σωτηρίας του ανθρώπου.

Στο σημείο αυτό πρέπει όμως να τονίσουμε ότι η σωτηριώδης αυτή

⁵² Βλ. ενδεικτικά Ιωάννου Χρυσοστόμου, *Κατηχητικός εις το άγιον Πάσχα*, PG 59, 723 – 724· *Ερμηνεία εις την προς Εβραίους Επιστολήν* 4, 4, PG 63, 41 – 42. Γρηγορίου Παλαμά, *Ομιλία 16, Περί της κατά σάρκα του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού οικονομίας και των δι' αυτής κεχαρισμένων τοις ως αληθώς εις αυτόν πιστεύουσιν και ότι πολυτρόπως ο Θεός δυνάμενος της του διαβόλου τυραννίδος λυτρώσασθαι τον άνθρωπον, εικότως ταύτη μάλλον εχρήσατο τη οικονομία*, PG 151, 209 AB, 212 A – 213 A.

⁵³ Βλ. *Ερμηνεία εις την προς Εβραίους Επιστολήν* 4, 4, PG 63, 42.

⁵⁴ Βλ. *Απολυτίκιο του Πάσχα*.

⁵⁵ Βλ. τροπάριο της Ζ' ωδής του *Κανόνος του Πάσχα*.

σημασία της αναστάσεως του Χριστού δεν περιορίζεται αποκλειστικά και μόνο στον άνθρωπο, αλλά επεκτείνεται δια μέσου αυτού σε ολόκληρη την κτίση, με αποτέλεσμα να αποκαθίσταται η διασαλευθείσα μεταξύ τους σχέση. Άνθρωπος και κτίση πλέον σχετίζονται μεταξύ τους και λειτουργούν αρμονικά, απαλλαγμένοι από τη φθοροποιό δύναμη του θανάτου μέσα στο φως της αναστάσεως του Χριστού. Το γεγονός αυτό ακριβώς υπογραμμίζει με πολύ γλαφυρό τρόπο ο άγ. Ιωάννης ο Δαμασκηνός, όταν διακηρύττει σε ένα τροπάριο του *Κανόνα* του στο Πάσχα: «Νύν πάντα πεπλήρωται φωτός, ουρανός τε και γη και τα καταχθόνια εορταζέτω γουν πάσα κτίσις την έγερσιν Χριστού, εν η εστερέωται»⁵⁶.

Με βάση τα δεδομένα αυτά γίνεται πλέον εύκολα κατανοητό γιατί, παρά την τραγικότητα του γεγονότος της πτώσης, ήδη από την αρχή κάναμε λόγο για τον επεισοδιακό χαρακτήρα του προπατορικού αμαρτήματος στην ορθόδοξη παράδοση. Ο Χριστός ως νέος Αδάμ ανοίγει με την ανάστασή του νέες οντολογικές προοπτικές όχι μόνο για το ανθρώπινο γένος, αλλά για ολόκληρη την κτίση. Απαλλαγμένος από την εξουσία της φθοράς και του θανάτου μπορεί πλέον ο άνθρωπος να πετύχει το σκοπό, για τον οποίο δημιουργήθηκε, να κερδίσει δηλ. την αφθαρσία, την αθανασία και τη θέωση. Εκείνο μόνο που χρειάζεται σε αντίθεση με τον παλαιό Αδάμ είναι να επιδείξει πίστη και υπακοή στο Χριστό, τηρώντας τις εντολές του και μετέχοντας υπαρξιακά στο θάνατο και την ανάστασή του. Και εδώ ακριβώς αναδεικνύεται η ιδιαίτερη σημασία του μυστηρίου του Βαπτίσματος στην ορθόδοξη παράδοση.

Με το Βάπτισμα ο πιστός συνθάπτεται με το Χριστό, απεκδυόμενος τον παλαιό άνθρωπο της αμαρτίας, της φθοράς και του θανάτου, και συνανίσταται μαζί του, ενδυόμενος το νέο άνθρωπο, «τον ανακαινούμενον εις επίγνωσιν κατ' εικόνα του κτίσαντος αυτόν»⁵⁷. Συμμετέχοντας έτσι υπαρξιακά και μυστηριακά στο θάνατο και την ανάσταση του Χριστού ξαναγεννιέται πνευματικά σε μια καινούργια ζωή απαλλαγμένη από το φόβο του θανάτου και την εξουσία της αμαρτίας. Το Βάπτισμα αποτελεί για το χριστιανό την απαρχή της νέας εν Χριστώ ζωής, η οποία αυξάνεται και συντηρείται με τα άλλα δύο σημαντικά μυστήρια της Εκκλησίας, το Χρίσμα και τη Θεία Ευχαριστία⁵⁸.

Με βάση τα δεδομένα αυτά γίνεται σαφές ότι το Βάπτισμα στην ορθόδοξη παράδοση δεν αποσκοπεί απλώς και μόνο στην άφεση των αμαρτιών, η οποία ασφαλώς αποτελεί μια από τις βασικές δωρεές του Βαπτίσματος, αλλά δεν εξαντλεί τον πλούτο των σωτηριωδών δωρεών του. Εκτός από την παροχή της άφεσης των αμαρτιών οι Έλληνες

⁵⁶ Βλ. τροπάριο της Γ' ωδής του *Κανόνα του Πάσχα*. Πρβλ. το τροπάριο της Α' ωδής του *Κανόνα του Πάσχα*: «Ουρανοί μεν επαξίως ευφραίνεσθωσαν, γη δε αγαλλιάσθω, εορταζέτω δε κόσμος, ορατός τε άπας και άορατος Χριστός γαρ εγήγερται, ευφροσύνη αιώνιος».

⁵⁷ Βλ. *Κολ.* 3, 10.

⁵⁸ Βλ. Νικολάου Καβάσιλα, *Περί της εν Χριστώ ζωής* 1, PG 150, 504 A.

Πατέρες ομόφωνα τονίζουν ότι με το Βάπτισμα ανακαινίζεται οντολογικά η παλαιωθείσα από την αμαρτία φύση του ανθρώπου και ο χριστιανός καθιστάμενος μέτοχος του θανάτου και της αναστάσεως του Χριστού λαμβάνει τη νέα υπόστασή του, γίνεται κοινωνός των δωρεών του Αγ. Πνεύματος και κατά χάριν υιός και κληρονόμος του Θεού⁵⁹. Έτσι μόνο αίρονται οι συνέπειες του προπατορικού αμαρτήματος. Με άλλα λόγια το ζήτημα για την άρση των συνεπειών του προπατορικού αμαρτήματος σύμφωνα με την ορθόδοξη παράδοση δεν είναι η άφεση των αμαρτιών αλλά η απελευθέρωση του ανθρώπου από το κράτος του διαβόλου και του θανάτου και η θεραπεία και ανακαίνιση της αρρωστημένης πεπτοκυίας φύσης του. Γενικότερα άλλωστε το σωτηριώδες έργο του Χριστού δεν κατανοείται στην ορθόδοξη παράδοση με βάση το δικανικό σχήμα «αμαρτία – άφεση», αλλά με βάση το οντολογικό σχήμα «θάνατος – ζωή» ή «ασθένεια – θεραπεία». Και αυτό ακριβώς το πέρασμα από το θάνατο στη ζωή ή από την αρρώστια στη θεραπεία είναι που συντελείται με το Βάπτισμα. Αυτός μάλιστα είναι ο λόγος που η Εκκλησία, όπως επισημαίνει ο Θεοδώρητος Κύρου, δέχεται το νηπιοβαπτισμό, παρόλο που τα νήπια δεν έχουν διαπράξει προσωπικές αμαρτίες⁶⁰. Αν σκοπός του Βαπτίσματος ήταν απλώς και μόνο η άφεση των αμαρτιών, ο νηπιοβαπτισμός δεν θα έπρεπε να έχει θέση στην Εκκλησία. Εξάλλου, όπως τονίζει εν προκειμένω ο Νικόλαος Καβάσιλας (14^{ος} αι.), το Βάπτισμα ως γέννηση στη νέα εν Χριστώ ζωή συνιστά δώρο του Θεού, και ως εκ τούτου δεν προϋποθέτει τη βουλευτική συμμετοχή του ανθρώπου. Όπως ο Θεός μας δημιουργεί χωρίς τη θέλησή μας, έτσι και μας αναδημιουργεί εν Χριστώ χωρίς τη δική μας βουλευτική συνεργασία⁶¹. Ίσως δεν υπάρχει στην ορθόδοξη παράδοση περιεκτικότερη και πιο ξεκάθαρη πατερική θέση απ' αυτήν που να αποτελεί το θεολογικό υπόβαθρο του νηπιοβαπτισμού.

Συμπέρασμα

Ύστερα από όσα είπαμε έγινε σαφές ότι η ορθόδοξη παράδοση, θεωρώντας το προπατορικό αμάρτημα επί τη βάσει οντολογικών και όχι δικανικών προϋποθέσεων, όπως η δυτική παράδοση και ιδιαίτερα ο ιερός Αυγουστίνος, καίτοι το αντιλαμβάνεται ως τραγικό επεισόδιο μέσα στην όλη ιστορία της Θείας Οικονομίας, δεν προβληματίζεται καθόλου για την ενοχή που τυχόν αυτό συνεπάγεται και την εξάλειψή της, αλλά ενδιαφέρεται κυρίως και κατ' εξοχήν για τις συνέπειές του στην ανθρώπινη φύση, καθώς και για την άρση των συνεπειών αυτών με το

⁵⁹ Βλ. χαρακτηριστικά Θεοδώρητου Κύρου, *Αιρετικής κακομυθίας επιτομή* 5, 18, PG 83, 512 AB. Βλ. και Ν. Α. Ματσούκα, *όπ. παρ.*, σ. 475 κ.ε.

⁶⁰ Βλ. *όπ. παρ.*

⁶¹ Βλ. Νικολάου Καβάσιλα, *όπ. παρ.* 2, PG 150, 541 C. Βλ. και Ν. Α. Ματσούκα, *όπ. παρ.*, σ. 477, 479 εξ.

σωτηριώδες έργο του Χριστού. Κι' αυτό γιατί εκείνο που κληρονομείται κατ' αυτήν στους απογόνους του Αδάμ δεν είναι η αμαρτία και η ενοχή του προπάτορά τους, αλλά οι οντολογικές συνέπειες του προπατορικού αμαρτήματος, δηλ. η φθορά και ο θάνατος της ανθρώπινης φύσης, απ' όπου, όπως είδαμε, γεννιέται σε προσωπικό επίπεδο η αμαρτία.

Από την άποψη αυτή η κατάργηση του θανάτου για την άρση των συνεπειών του προπατορικού αμαρτήματος και την απελευθέρωση του ανθρωπίνου γένους από το κράτος της αμαρτίας και του διαβόλου είναι κατά την ορθόδοξη παράδοση μονόδρομος. Και αυτόν ακριβώς το δρόμο ήλθε να ανοίξει με το θάνατο και την ανάστασή του ο Χριστός, καταργώντας το θάνατο και την εξουσία του και εγκαινιάζοντας τη νέα ζωή της αφθαρσίας και αθανασίας για ολόκληρη την ανθρωπότητα. Για να μπορέσει όμως ο άνθρωπος να βαδίσει αυτό το δρόμο, πρέπει να συνταφεί και να συναναστηθεί με το Χριστό, πράγμα που συντελείται υπαρξιακά και μυστηριακά με το Βάπτισμα. Αυτό αποτελεί την πύλη της εισόδου σ' αυτή την καινούργια ζωή μακριά από το θάνατο, την αμαρτία και το διάβολο. Έτσι μόνο κατά την ορθόδοξη παράδοση όχι μόνο αποκαθίσταται το ανθρώπινο γένος στο αρχαίο του κάλλος, αλλά καθίσταται και ικανό να εκπληρώσει τον πρωταρχικό σκοπό, για τον οποίο δημιουργήθηκε, τη θέωσή του.